

Balkan Paktı (28 Şubat 1953)

Soğuk Savaş Dönemi'nin ürünü olarak ortaya çıkan 1953'ün Balkan Paktı, 1934 Balkan Paktı'na atfen İkinci Balkan Paktı ya da İkinci Balkan Antantı olarak da adlandırılmaktadır. Bilindiği gibi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan iki kutuplu siyasal yapının yarattığı güvenlik sorunu, küresel ve bölgesel düzeyde yeni işbirliği ya da ittifakların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Balkan Paktı'nın imza edildiği 1953 Şubatına uzanan süreçte ortaya çıkan koşullar; Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'yı bir araya getirmiş, özellikle de güvenlik ve ortak savunma gerekliliği bu devletlerin daha aktif hareket etmesine neden olmuştur. Belirtmek gerekir ki İkinci Dünya Savaşı sonucunda Sovyetlerin Balkanlarda elde ettiği üstünlük Türkiye ve Yunanistan için büyük bir baskı oluşturmuştur. Bu baskı, Yugoslavya'nın 1948 yazında Sovyet bloğundan ayrılmasının yarattığı gerginlikle iyiden iyi artmış, Balkanları bloklar arası rekabetin önemli sahalarından biri haline getirmiştir.

Milliyet, 1 Mart 1953

Türkiye'nin Kuzey Atlantik Paktı (NATO)'na girişi bu gerginlik ve rekabeti yeni bir sayfaya taşımıştır. Geline nokta Türkiye, ABD ve İngiltere'nin de teşvikiyle Balkanlar ve Orta Doğu'da daha enerjik bir rol oynamaya başlamıştır. Buna karşın Sovyetler Birliği 13 Kasım 1951'de Türk tarafına verdiği bir notada Türkiye'nin NATO'ya girişini kendisine karşı yönelmiş "saldırgan" bir bloğa dahil olması olarak görmüş ve topraklarında "emperyalist" Amerika'ya üs vermenin sorumluluğunun da Türk hükümetine ait olacağını ilan etmiştir. Türk tarafının söz konusu notaya vermiş olduğu cevapta barışın Türk dış politikasının temel ilkesi olduğu ancak yıllardan beri icra edilen Sovyet politikaları için aynı şeyin söylenemeyeceği ifade edilmiştir. Sovyet yönetimi ultimatoma niteliğindeki 30 Kasım tarihli ikinci notasında ise hemen hemen aynı mealdeki şu ifadeler yer vermiştir: *Türk hükümetinin memleketini, Sovyetler Birliği'ne karşı yönelmiş bulunan Atlantik Bloku'nun saldırgan planları içine çekmiş olması, Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki münasebetlere şüphesiz ciddi zararlar verecek ve böyle bir politikanın sonuçlarından doğan sorumluluk da tamamiyle Türk hükümetine ait olacaktır.* Her iki notadan da anlaşıldığı üzere Sovyetlerin sertleşen ve tehditvari tavrı, Balkanlarda değişen dengelerin Sovyet çıkarları aleyhine önemli bir noktaya gelmiş olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin Bulgaristan ile ilişkileri Balkanlardaki konumu ve oynayacağı rolde belirleyici bir etken olmuştur. Zira Arnavutluk gibi Bulgaristan da Balkanlardaki Sovyet baskısı ve politikalarının en önemli araçlarından biriydi. 1950-1951 yılında Bulgaristan Türklerinin göçe zorlanması Sovyet baskısının bir sonucu olarak görülmüştür. Aslında Türkiye'nin Bulgaristan karşısındaki stratejik zayıflığı ve Bulgaristan Türklerinin göçe zorlanması Türkiye'nin NATO'ya girişini de hızlandırmıştır. Şöyle ki Türkiye'nin Bulgaristan'la uzun bir kara sınırı bulunuyordu. Bulgaristan'dan başlayacak bir saldırı doğal engeller bulunmaması nedeniyle bütün Trakya'yı kapsayabilir ve hatta İstanbul'u bir işgalle karşı karşıya bırakabilirdi. Diğer taraftan Bulgaristan Türklerinin maruz bırakıldığı göç sorunu karşısında Batılı devletlerin kayıtsızlığı Türkiye'yi diplomatik yalnızlığa sürüklemişti. Özetle Türkiye'nin güvenlik kaygısı ve diplomatik

yalnızlıktan kurtulma çabası NATO'ya girmek için daha etkin hareket etmesini gerekli kılmıştır. Nitekim Türkiye'nin NATO üyeliği, Bulgaristan tarafından *Batının Balkanlara doğru cephe açma teşebbüsü* olarak görülmüş ve sert bir şekilde protesto edilmiştir.

Balkanlardaki Sovyet nüfuzu ve Bulgaristan'ın konumu Türkiye gibi Yugoslavya ve Yunanistan'ı da bölgesel bir savunma sistemi kurmaya zorlamıştır. Yugoslavya 1948'de Sovyetlerle anlaşamayıp Kominform'dan ayrıldıktan sonra Batılı devletlere ve ABD'ye yakınlaşmış, Amerikan yardımını almaya başlamıştı. Şimdi Yugoslavya, üç Sovyet uydusu olan Bulgaristan, Romanya ve Macaristan tarafından çevrilmiş durumdaydı. Bu üç devlete karşı sınırını koruması zor olduğu gibi muhtemel bir saldırı durumunda başkent Belgrat'ın işgalini önlemek de mümkün olmayacaktı. Sahip olduğu tank ve silahlarının büyük bir kısmı yakın zamana kadar iyi ilişkiler içinde olduğu Sovyet menşeli idi. Bu nedenle yedek parça sıkıntısı çeken Yugoslavya'nın sahip olduğu savaş silahlarının önemli bir kısmı atıl durumda bulunmaktaydı. Üstelik sınırda Bulgar, Romen ve Macar ordularının tatbikatları her yıl sayıları artar şekilde yapılmakta, Yugoslavya'nın işgal edileceğine dair söylentiler orta yerde dolaşmaktaydı. Bu arada Yugoslavya'nın Batı bloğuna kayması, Sovyetlere bağlı bulunduğu dönemde ilişkilerinin gergin olduğu Yunanistan ile yakınlaşmasına yol açmıştır. Esas itibarıyla bu yakınlaşmada Sovyetlerin Makedonya'da Yunan ve Yugoslav toprakları üzerinde bağımsız bir devlet kurmak istemesinin de büyük payı vardı. Diğer taraftan Kominform'dan çıktıktan sonra Yugoslavya içinde bulunduğu kötü ekonomik durum nedeniyle bir arayış içine girmiştir. Yugoslavya da diğer müttefikler gibi Amerikan yardımını almak ihtiyacı duymuş, NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan ile işbirliği yapmaya yönelmiştir. Yugoslavya Devlet Başkanı Mareşal Tito zamanla Amerikan ekonomik yardımını askeri alanda da temin etmeye çalışmıştır. Öte yandan Yugoslavya'nın İtalya ile yaşadığı Trieste anlaşmazlığı 1950 yılından itibaren Yugoslav dış politikasının ana sorunlarından biri olmuştur. Zira İtalya'nın Trieste'yi alarak Balkanlara nüfuz etmesi Yugoslavya'nın Türkiye ve Yunanistan'la ortak bir savunma işbirliği yapmasını her zamankinden daha fazla gerekli hale getirmişti. Bu nedenle Yugoslav yöneticiler, çıkarlarının temini için Türkiye ve Yunanistan ile işbirliği çalışmalarını hızlandırmışlardır.

Yunanistan'a gelince bir kere yeni bir iç savaştan çıkmıştı. Bu iç savaş kuzey komşularının kendisi için oluşturabileceği tehlikenin boyutlarını göstermişti. Komşularından Bulgaristan ile ilişkileri oldukça kötü durumdaydı. Bunun temel gerekçeleri şöyle sıralanabilir: Bulgaristan'ın çeteleri desteklemesi nedeniyle oluşturduğu tehdit, Makedonya üzerinde karşılıklı toprak talepleri, azınlıklar ve Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne ulaşmak istemesi, Yunanistan'ın İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma savaş tamirati talebi. Hayati derecede önem arz eden bu gerekçeler Yunanistan'ı acilen bölgesel bir güvenlik sistemini inşa etmeye zorlamıştır. Diğer taraftan Sovyetlerin havadan destekleyeceği Arnavutluk da başka bir potansiyel tehlikeydi. Nihayette Yunanistan bölgesel güvenliği için Bulgaristan ve Arnavutluk'un oluşturduğu tehdit karşısında Türkiye ve Yugoslavya'ya yakınlaşarak bir savunma işbirliği yapmak zorundaydı. Üç Balkan devletinin aralarında ciddi bir çıkar çatışmasının bulunmaması da Balkan Pakti'na giden sürecin işletilmesinde kuvvetli bir etken olmuştur.

Türkiye ile Yunanistan'ın NATO üyeliğinin 1951 sonbaharında netleşmesi, bu iki devletin kendi aralarında ve Yugoslavya ile yakın ilişki ve işbirliği kurma girişimlerini sıklaştırmıştır. Esas itibarıyla Sovyet tehdidi NATO cephesinin kuvvetlendirilmesini, dolayısıyla da bir Balkan ittifakının kurulmasını daha acil ve önemli hale getirmiştir. Çünkü Kore Savaşı sırasında Sovyetlerin Uzakdoğu'da bir savaş çıkarmak için gösterdiği cesareti pekâlâ Doğu Avrupa'da da gösterebilirdi. 1952 yılı başından itibaren söz konusu üç ülkenin devlet temsilciler arasında karşılıklı ziyaretler düzenlenmiştir. Yunan Başbakan Yardımcısı S. Venizelos'un 29 Ocak-5 Şubat tarihleri arasında Türkiye'yi ziyareti Türk-Yunan yakınlaşmasında önemli bir adım olmuştur. S. Venizelos ziyaretinde Türk-Yunan ilişkilerinin geliştirilmesine ve

işbirliğinin önemine dikkat çekerek *iki memleketin silahlı kuvvetlerinin mümessilleri arasındaki temasların sıklaştırılması da kararlaştırılmıştır* demiştir. Bu ziyareti Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü iade etmiştir. Karşılıklı ziyaretlerde taraflar, Türk-Yunan işbirliğinin önemine vurgu yaparken Atatürk ile Venizelos'un kurmuş olduğu "dostluğun" yeni hamlelerle ilerlemesini arzu ettiklerini beyan etmişlerdir. Balkan Pakti'na giden süreçte karşılıklı ziyaretler 1952 Haziran'ından itibaren devam etmiştir. Yunan Kralı ve Kraliçesinin 8-16 Haziran 1952'de Türkiye'ye yapmış olduğu ziyareti aynı yılın 27 Kasım-2 Aralık arasında Türk Cumhurbaşkanı iade etmiştir. Bu ziyaretler yaklaşık bir yıl sonra imzalanacak olan pakti şekillendirecektir. Özellikle de Bulgaristan'daki Türk göçünün yarattığı gerginlik Türkiye'nin bu süreçte aktif rol oynamasına neden olmuştur. Balkan ittifakına giden yolda Yugoslavya'nın sürece dahil olması özellikle Adnan Menderes'in Nisan 1952'deki Atina ziyaretinde esaslı bir şekilde ele alınmış, hatta bunun bir zaruret olduğu belirtilmiştir. Adnan Menderes Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmanın Yugoslavya için örnek olacağını beyan ederken Yunan Başbakan Nicolas Plastiras Yugoslavya'nın kendilerine katılmasını "*Balkan Birliğinin mukaddemesini oluşturacağını*" söylemiştir. Gerçekten de Yugoslavya'nın dahil olacağı Balkan Birliği sadece üç Balkan devletinin güvenliği için değil aynı zamanda NATO'nun Sovyetlere karşı Batı'yı savunmasında ve kıta Avrupa'sında nüfuzunu tahkim etmesinde büyük önem arz etmekteydi. Çünkü Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girmesinden sonra Sovyetlere karşı Kuzey Atlantik'ten İran'a uzanan bir savunma şeridi oluşturulmuştu. Ancak Yugoslavya bu savunma kuşağında stratejik boşluktu. Bu boşluğu doldurmak için de ya Yugoslavya'yı NATO'ya almak ya da onu NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan ile bir işbirliğine çekmek gerekiyordu.

Yukarıda değinildiği üzere Menderes'in 1952 Nisan'ında Yunanistan'ı ziyaretiyle Balkan birliğine giden yol açılmıştı. Bundan sonraki görüşmeler, üyelerin NATO içindeki yükümlülükleri ve ittifakın bağdaştırılması üzerinden sürdürülmüştür. ABD Ordu Bakanı Frank Pace'in 1952 Ağustos'unda, İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden'in aynı yılın eylülünde Belgrad'ı ziyareti, Balkanlarda üç devletin kuracağı birliğin NATO için ifade ettiği önemi ortaya koymaktaydı. Bu ziyaret sırasında Yugoslav Devlet Başkanı Josip Broz Tito, İngiltere ile olan geçmişteki ortak mücadele ve iş birliğine vurgu yaptıktan sonra söz konusu ziyarete "dünyanın yeni bir saldırı ile karşı karşıya kalması nedeniyle barışın ve ortak çıkarların mevcudiyeti" açısından büyük önem atfetmiştir. Tito açık bir şekilde İngiliz yardım ve iş birliğinin değerini Yugoslavya'nın Sovyetlerle ilişkisini kesmek gerekliliğiyle ilişkilendirmiştir. The Times gazetesindeki bir makalede Eden'in Tito ile görüşmesi "*Yugoslavya'dan beklenen dostluğun derecesini daha da aydınlatmış bulunuyordu*" şeklinde yorumlanmıştır. Görüşme Amerikan hükümeti tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır.

Balkan Pakti'nı olgunlaştıran diplomatik temaslar 1953 yılı başlarından itibaren yoğunlaşmıştır. Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, 20-25 Ocak tarihleri arasında Belgrad'ı, bundan bir gün sonra da Atina'yı ziyaret etmiştir. Köprülü, Belgrad ziyareti sırasında işbirliğinin kuvvetlendirilmesini üç devlet için adeta bir görev addetmiştir: *Münasebetlerimizi ve işbirliğimizi her sahada kuvvetlendirmek yalnız kendi memleketlerimize ve müşterek menfaatlerimize karşı bir vazife değil, aynı zamanda Birleşmiş Milletler camiasına karşı bir borçtur.* Köprülü'nün Atina'daki görüşmeleri sonucunda ilk defa üç devlet arasında bir paktın yapılacağı deklare edilmiştir. Pakta giden süreci tamamlayan son adım Yunan Dışişleri Bakanı Stephanopoulos'un 3-8 Şubat 1953 tarihleri arasında Belgrad'ı ziyareti olmuştur. Bu ziyareti yorumlayan Tanjug ajansı ziyareti üç Balkan memleketi arasında "dostane münasebetlerin" gelişmesinde tarihi bakımdan büyük anlam taşıyan son merhale olarak görmüştür. Stephanopoulos'un ziyaretiyle biçimlenen Balkan Pakti 25 Şubat 1953'te Atina'da parafe edilmiş ve bundan üç gün sonra da Ankara'da üç devletin dışişleri bakanları tarafından "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" adıyla imzalanmıştır. Bu antlaşma ile ilgili olarak Hariciye Vekili Fuad Köprülü, Türkiye Büyük Millet

Meclisi'nde vermiş olduğu demeçte "büyük bir hadise" olarak ifade ettiği Paktın dünya barışı açısından taşıdığı değeri şu şekilde dile getirmiştir: *Dünya sulhunun ve insanlık mukadderatının ve medeniyetin büyük bir tehlikeye, hattâ yok olma tehlikesine mâruz bulunduğu böyle nazik bir zamanda, dünyanın bu kadar ehemmiyetli ve her bakımdan nazik bir noktasında böyle yeni bir emniyet tertibinin alınmış olması, insanlık medeniyetini ve dünya sülhünü korumak lüzumuna inanmış olan bütün insanların ve bütün milletlerin memnuniyetle karşılayacağı büyük bir hâdisedir.*

Balkan Paktı'nın hemen başında Birleşmiş Milletler Antlaşmasındaki ilkelere bağlılık belirtilmiş ve söz konusu antlaşmanın 51. maddesine atıfla uygun tertiplerin alınması konusundaki karar beyan edilmiştir. Antlaşmanın giriş kısmında *ulusların özgürlük ve bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü dışarıdan yöneltilecek her türlü kuvvete karşı savunma*" iradesi ifade edildikten sonra *"savunma örgütlerini dışarıdan gelecek her saldırıya karşı daha etkili kılmak için çabalarını birleştirmeye ve ortak çıkarlarını ilgilendiren sorunlarda, özellikle savunmalarını ilgilendiren sorunlarda danışma ve işbirliği yapmaya kararlı olarak...* denilmiştir. Antlaşmaya göre üç devlet ortak çıkarları ile ilgili sorunlarda birbirlerine danışacaktı. Bu çerçevede uluslararası siyasal durum incelenip buna uygun kararları almak üzere üye devletlerin dışişleri bakanları düzenli olarak yılda en az bir kere, gerekli görülürse daha sık olarak toplanacaklardı. Üye devletler ekonomik, teknik ve kültürel alanda olduğu gibi ortak savunma konusunda da işbirliği yapacaklardı. Güvenliklerini ilgilendiren sorunları birlikte inceleyecek ve üç genelkurmay başkanı işbirliğini devam ettireceklerdi. Taraflar, aralarındaki sorunları barışçıl yollarla çözecek, birbirlerinin aleyhine olan ve çıkarlarına aykırı düşen ittifaklara yönelmeyecek, bu antlaşma hükümlerine aykırı bulunan antlaşmalara katılmaktan sakınacaklardı. Ayrıca üç devlet arasında imzalanan bu antlaşmanın Türkiye ve Yunanistan'ın NATO yükümlülüklerini etkilemeyeceği ve antlaşmanın amacı için faydalı olabilecek diğer devletlerin de eşit şartlar ve haklarla işbirliğine katılabilecekleri belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi Balkan Paktı bir işbirliği antlaşması niteliğindedir. Ancak ittifaka giden yolda atılmış önemli bir adımdır. İşbirliğinin ittifaka dönüşmesi için 1953 ve 1954 yılında gösterilen çabalar sonuç vermiştir. 7-11 Temmuz 1953 tarihinde Ankara Antlaşması kararları gereğince Atina'da üç devletin dışişleri bakanının yaptığı toplantıda işbirliğini geliştirmek yönünde devletlerin kararlılığı belirtilmiştir. Söz konusu toplantı sonucunda yayınlanan bildiriye *"Dünya durumunu bilhassa üç memleketin civarındaki durumu tetkik ettiklerine"* işaret edilerek işbirliğinin bölgesel ve uluslararası düzlemdeki önemi şu şekilde ifade edilmiştir: *"Bu tetkikin ışığı altında üç memleketin, dünya hadiselerinin gelişimi mevzuunda tam bir görüş birliğine sahip oldukları müşahede olunmuştur. Betahsis en yapıcı bir şekilde beynelmilel gerginliğin gevşetilmesi ve milletlerarası meselelerin halli gayesi ile üç memleketin ihtiyatlı, kat'i ve uyanık hareketlerine devam etmelerine karar vermişlerdir. Bu maksatla, üç hükümet, umumi vaziyette, ezcümle Balkanlardaki vaziyette vuku bulacak bir değişikliğin icap ettireceği müşterek bir hattı harekette bulunmak için her defasında istişare edeceklerdir."* Ayrıca devletler bu bildiriye ilerde yapılacak konferansların hazırlanması, daimî bir sekreterliğin kurulması, üçlü askeri işbirliğinin ilerletilmesi için temel ilkelerin belirlenmesi ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi için bir komitenin kurulması kararını alarak devletler arasındaki işbirliğini sağlam esaslara dayandırmışlardır. Geline nokta işbirliğinin ittifaka dönüştürülmesi yönünde devletlerin kararlı tavrı oldukça elverişli şartları meydana getirmiştir. Nitekim Şubat 1954'te yapılan toplantıda Belgrad'ta devamlı bir sekreterliğin kurulması kararının alınması, daha sonra Balkan Basın Birliğinin teşkil edilmesi ve Yugoslav Devlet Başkanı Tito'nun 1954'ün 12-16 Nisan'ında Ankara'yı, 2-6 Haziran'ında da Atina'yı ziyaret etmesi, işbirliğinin ittifaka dönüşmesine güçlü bir katkı yapmıştır.

Balkan ittifakına giden sürecin şekillenmesinde İtalya'nın ayrı bir yeri vardır. Çünkü İtalya kendi çıkarları açısından ittifakı olgunlaştıran gelişmelerden endişeliydi. İtalya, NATO üyesi idi ve Yugoslavya ile arasında Trieste konusunda

anlaşmazlık içindeydi. Aslında Trieste konusu sadece bölgesel değil, aynı zamanda NATO'un da önemli bir konusu haline almıştı. Çünkü NATO, temelde Balkan ittifakını istemekle beraber NATO içindeki dayanışmaya zarar verebilecek bir eyleme de karşıydı. Bu nedenle Trieste konusunda İtalya'nın ikna edilmesi gerekmektedir. İtalyan Dışişleri Bakanı Gasperi'nin ifade ettiği üzere Balkan Pakti'nin ön şartı Trieste Sorunu idi. Türk Başbakanı Adnan Menderes'in 1 Haziran 1954'te ABD'yi ziyareti, giderken ve dönerken Atina'ya uğrayıp Yunan Başbakanla görüşmesi temelde Trieste konusunda bir çözüm bulmak amacına yönelikti. Menderes Ankara'ya döndükten sonra ittifak tasarısı üzerinde çalışacak bir komisyonun kurulması isteğini beyan etmiştir. Bununla beraber Türk hükümetinin talebi üzerine, ittifak metninin hazırlanması konusunda 17 Temmuz'da bir araya gelmesi planlanan dışişleri bakanları toplantısı ertelenmiştir. Yunan basınında Ankara'nın planlanan ittifakı "geri bırakılması"nın arkasında Trieste meselesi ve Türkiye'nin İtalya'yı ittifaka dahil etmek istemesinin rolü olduğuna dair yorumlar yapılmıştır. Bu yorumların gerçeklik payı vardı. Çünkü dışişleri bakanları toplantısının ertelenmesinin temel nedeni, Türkiye'nin ittifak metninin imzalanmasından önce taslak metin konusunda NATO üyelerinin onayını almak ve İtalya'nın ittifaka dahil olması için Batının İtalya ve Yugoslavya ile yaptıkları görüşmelerin sonucunu görmek istemesiydi. Nihayetinde Yunanistan'ın kararlılığı ve NATO Konseyinin 29 Temmuz'da ittifak metnini onaylamasından on gün sonra 9 Ağustos 1954 tarihinde Yugoslavya'nın Bled şehrinde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında "İttifak, Siyasal İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması" adıyla Balkan İttifakı imzalanmıştır. 14 maddeden oluşan ve 20 yıl geçerlilik süresi olan bu ittifak antlaşmasına göre üç devletten birine veya birkaçına yapılacak saldırı hepsine yapılmış sayılacaktı. Üç devlet, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın tek ya da ortak meşru müdafaa hakkını kullanarak saldırıyı önlemek için "*silahlı kuvvet içine girmek üzere, etkin bir savunma için gerekli görecekları tüm önlemleri birlikte kararlaştırarak almak*" suretiyle saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara tek başına ya da ortaklaşa yardım edilecekti. Ayrıca üç devletin dışişleri bakanları ya da diğer hükümet üyelerinden bir Daimî Konsey kurulacaktı. Daimî Konseyin temel konulardaki kararları oy birliği ile alınacaktı. Yine Ankara Antlaşması'nda karar altına alındığı üzere askerî işbirliğinin geliştirilmesine devam edilecekti.

Bled toplantısı güçlü bir Balkan ittifakını kurulması ve genişletilmesini öngörmüştür. Bu suretle ittifakın NATO'nun Batı savunma sistemine önemli katkı yaptığı açıktır. Bled'de alınan kararları icra etmek ve ittifakı askeri alanların dışında da geliştirmek için gösterilen çabalar 1955 ortalarına kadar devam etmiştir. 2 Mart 1955'te Danışma Meclisi'nin kuruluşunu öngören antlaşma imzalanmış, bundan bir gün sonra da yayınlanan bildiriye üç devletin ittifak çerçevesinde ekonomik, teknik, kültürel ve diğer alanlarda işbirliğini geliştirmek için bir ekonomik konferansın düzenleneceği ilan edilmiştir. 19 Mart'ta ise posta haberleşmesine ilişkin bir anlaşma imzalanmıştır. Ancak zamanla müttefikler arasında meydana gelen görüş ayrılıkları ve siyasal konjonktürün değişmesi ittifakın zayıflamasına neden olmuştur. İttifakın zayıflamaya başladığını Adnan Menderes ile Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun 6-9 Mayıs 1954'teki Yugoslavya ziyareti sırasında görmek mümkündür. İttifakın zayıflamasına hatta çöküşüne neden olan temel sebeplerden biri Josef Stalin'in ölümünden sonra Sovyet dış politikasındaki değişimdir. Stalin sonrası Sovyet yönetimi, Stalin'in tavizsiz politikası yerine daha yumuşak ve barışçı bir politika izlemeyi Sovyet çıkarlarına daha fazla hizmet edeceğini düşünmüştür. Zaten Türk ve Yugoslav görüş ayrılığının başlıca nedeni de Sovyet-Yugoslav yakınlaşmasıydı. Menderes'in ziyaretinden iki hafta sonra Sovyet Devlet Başkanı N. Aleksandroviç Bulganin ve Sovyet Komünist Partisi Birinci Sekreteri N. Sergeyevic Kruşçev'in Belgrat'ı ziyareti ittifaka indirilen ilk büyük darbe olmuştur. Yugoslavya'nın Balkan Pakti'na sırtını dönmeye başlamasında Türkiye'nin Bağdat Pakti'nin oluşumundaki rolüne karşı almış olduğu tavır da etkili olmuştur. Zira Türkiye Sovyetlere karşı güvenliği için Batı ve NATO ile ilişkilerini geliştirmek ve aktif bir rol üstlenmek isterken, Yugoslavya Sovyet bloğundan yana tavır almayı

gerekli görmüştür. İktisadi bakımdan da Yugoslavya 31 Ağustos 1955'te Rusya ile imzaladığı iktisadi antlaşmanın ek protokolü ile Kominform'dan ihraç edildiği 1948'ten beri yalnız Batıdan kredi alma keyfiyetine son vermiştir.

Balkan Paketi'nin çöküşünün ikinci temel neden ise Kıbrıs'ın Türkiye ile Yunanistan arasında bir rekabet ve çatışma konusu olarak önemli hale gelmesidir. Özellikle 10 Kasım 1954'te Grivas'ın başkanlığında EOKA'nın kurulup Kıbrıs Türklerine karşı terör eylemlerine girişmesi Türk-Yunan ilişkilerinde onarılmaz bir yara açmıştır. Yunanistan Kıbrıs'ın 1954'te Birleşmiş Milletler teşkilatında bir sorun olarak gündeme gelmesinden sonra Türkiye'ye karşı bir taraftan Mısır'la, diğer taraftan da Yugoslavya ile işbirliği yollarını aramıştır. Kıbrıs'taki krizin diplomasi ile çözüleceği açıktı. Çünkü Truman Doktrini çerçevesinde Amerika'dan yardım alan Türkiye ve Yunanistan'ın adaya silahlı müdahalede bulunma şansları yoktu. 1955 meydana gelen 6-7 Eylül Olayları da Türk-Yunan ilişkilerindeki gerilimin derinleşmesinde önemli bir faktör olmuştur. TBMM'ndeki uzun görüşmelerde olayların Türk-Yunan ilişkileri üzerinde oldukça kötü sonuçlar doğurmuş olduğu açık bir şekilde kendini göstermiştir. Bu bakımdan Meclis konuşmalarında 6-7 Eylül Olaylarının nedenleri, sonuçları, alınan ve alınacak tedbirler dile getirilirken zaman zaman olayların Türk-Yunan ilişkilerine etkisi üzerinde de görüş beyan edilmiştir. Hariciye Vekili Fuad Köprülü TBMM'nin 12 Eylül tarihli oturumunda *"Bu hâdiseyi çıkaranlar müşterek olan Türk-Yunan menfaatlerini ve Türk-Yunan milletinin arasını bozmak teşebbüsünde icrayı faaliyette bulunmuşlardır"* demektedir. Burdur Milletvekili Mehmet Özbey ise *"Türkiye ve Yunanistan için sulh, saadet getirecek dostluğun"* düşmanlarının bulunduğunu söylemekteydi. Anlaşılan o ki Türk tarafı Balkan Paketi'na gölge düşmesini istememekteydi.

Sonuç itibarıyla Kıbrıs anlaşmazlığı her ne kadar 1959'da Zürih ve Londra antlaşmalarıyla çözümlenip Türk-Yunan gerginliği bir süreliğine de olsa giderilmişse de esas olarak Yugoslavya'nın "barış içinde bir arada yaşamak" ilkesi çerçevesinde tarafsızlık politikası izlemesi nedeniyle Balkan Paketi önemini yitirmiştir. Bu bakımdan imzalanmasından bir yıl sonra işlemeze hale gelen Balkan Paketi, 1960 yılına kadar kâğıt üzerinde hukuken varlığını devam ettirmiştir.

Mithat AYDIN

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri ve TBMM Zabıt Cerideleri

BCA, Fon: 30-1-0-0, Kutu: 103 Gömlek: 641 Sıra: 10, 17.02.1953.

BCA, Fon: 30-1-0-0, Kutu: 104 Gömlek: 649 Sıra: 5, 21.07.1954.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 20, Toplantı: 8, 6. Birleşim, 28 Şubat 1955.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, Cilt: 7, İctima: 1, 8. İnikat, 12 Eylül 1955.

Araştırmalar

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1980)**, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Baskı, Ankara 1992.

ATLI, Cengiz, "İngiliz ve Cumhuriyet Arşiv Belgeleri Işığında 6-7 Eylül Olayları", **Turkish Studies / International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** 9/10, Fall 2014, p. 1183-1197.

AYAZ, Erhan, "6-7 Eylül Olaylarının Türk Gazetelerindeki Yansımaları", **International Anatolia and Academic Online Journal (IAAOJ)**, Social Science, 2/2, 2015, s. 82-92.

Ayın Tarihi, No: 222, Başbakanlık Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Yayını, Mayıs 1952, No: 226, Eylül 1952; No: 230, Ocak 1953; No: 232, Mart 1953; No: 231, Şubat 1953; No: 235, Haziran 1953; No: 236, Temmuz 1953; No: 238, Eylül 1953; No: 243, Şubat 1954; No: 246, Mayıs 1954; No: 249, Ağustos 1954; No: 260, Temmuz 1955; No: 262, Eylül 1955, No: 264, Kasım 1955; No: 266, Ocak 1956.

GÖNLÜBOL, Mehmet; Ülman A. Halûk; Bilge, A. Suat; Sezer, Suat, "Balkan Paktı", **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, C.I, 5. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 509, Ankara 1982, s. 247-260.

GÖRECI, Cüneyt, **Türk Basınında "İkinci Balkan Antantı" (1952-1955)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

GÜRÜN, Kamuran, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

BULUT, Sedef, "Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası", **Atatürk Yolu**, S 41, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Mayıs 2008, s. 35-61.

ÖZGİŞİ, Tuncay, "Demokrat Partinin Balkan Politikaları Bağlamında Balkan İttifakı ve Projesi", **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S.22, 2012, s. 135-163.

ÖZKAN, Behlül, "Making Cyprus a National Cause in Turkey's Foreign Policy, 1948-1965", **Southeast European and Black Sea Studies**, 15/4, pp. 541-562.

SANDER, Oral, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965**, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2018.

SANDER, Oral, **Türkiye'nin Dış Politikası**, Derleyen: Melek Fırat, 5. Baskı, Ankara 2020.

SELİMEFENDİGİL, Yasemin, **Fuad Köprülü Dönemi Türk Dış Politikası (1950-1955)**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum 2018.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990)**, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

TUNA, KOCAOĞLU, Ceyda, "Soğuk Savaş Sürecinde Komünizme Karşı Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik ve Savunma İşbirlikleri Kurma Çabaları: Balkan Paktı ve İttifakı", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, C 17, S 37, 2021, s. 1-38.

UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih**, 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1985.

03/12/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/balkan-pakti-28-subat-1953/?pdf=5402> adresinden erişilmiştir